

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2005 | ÅRGÅNG 9

Bokförlaget THALES

Magnus Dahlstedt

[R]epresentation innebär, generellt, att *i något avseende* göra något *frånvarande* närvarande, bokstavligt eller faktiskt. Påståendet att något samtidigt är närvarande och frånvarande är paradoxalt, en fundamental dualism är följaktligen inbyggd i själva innebörden av begreppet representation.

Hanna Pitkin, 1967: 8f¹

Ett mångtydigt begrepp

REPRESENTATION ÄR EN särskilt avgörande dimension av maktutövning i liberala, representativa demokratier. Eftersom de till sin karaktär är just *representativa* kommer nämligen medborgares intressen till uttryck först indirekt, genom politiska församlingar, via ombud, folkvalda företrädare.

Föreliggande artikel kretsar just kring problemet representation. Den tar avstamp i statsvetaren Hanna Pitkins bok *The Concept of Representation*, en milstolpe inom representationsforskning. Artikeln tar särskilt utgångspunkt i en dubbelhet i själva representationsbegreppet, som inte minst Pitkin uppmärksammar. En annan av de forskare som berört begreppets dubbelhet är Gayatri Spivak. »En teori om representation», noterar hon, »pekar å ena sidan på domänen för ideologi, mening och subjektivitet, å den andra på domänen för politik, staten och lagen» (Spivak 2002, s. 75). Representation har, för att följa denna tanke, förenklat två sidor – en *yttre* och en *inre* – bägge intimt förbundna. Representation i *yttre* mening handlar om en institutionell, parlamentarisk praxis, som fördelning av mandat och politiskt inflytande, medan representation i *inre* mening rör kommunikativt gestaltande praktiker. Den föregående kan inte helt åtskiljas från den senare.

Utvecklingen i samtida politik pekar på en alltjämt tilltagande betydelse av politikens symboliska dimensioner. Varje dag ges åtskilliga exempel på hur skapande av och värnande om en tilltalande

»image» tillsammans med närvaro i alla slags populärkulturella och massmediala sammanhang kommit att inta en allt mer avgörande roll i samtida politik. För att i vidare mening förstå dynamiken i denna allt mer »medialiserade politik» behövs teoretiska ansatser som kritiskt granskar representationsproblemet i dess politiskt institutionella såväl som dess symboliskt gestaltande dimensioner.

Enligt den ansats som linjeras i denna artikel bör representationsproblemet förstås som en dubbelriktad relation mellan två parter, representanter och representerade, som på olika sätt ingår i vad jag väljer att kalla en *kamp om representationen*. Själva kampen kretsar kring den Enes (representantens) möjlighet eller anspråk på att »ge röst åt» eller stå i den Andres (den representerades) ställe. En viktig konklusion är att kampen inte bara sträcker sig över den officiella Politikens område utan att den även bedrivs i andra sammanhang, på andra samhällsarenor, om än i andra former.

Representation som företräddandenskap

DET HAR ALLTID funnits många sätt att betrakta fenomenet representation på. Enligt det synsätt som idag är det dominerande betraktas representation som en praxis av *företräddandenskap*. Det tar först och främst fasta på vem eller vilka (representanter) som befinner sig var (i politiska församlingar) och gör vad (fattar beslut och företräder olika intressen). Det sätter i fokus en bestämd institutionell ordning, formella beslutande organ, med en viss uppsättning institutionellt bundna procedurer och mandat, rutiner och befogenheter. Representation ses som en i huvudsak enkelriktad process av direkt överföring eller »avspegling» mellan en uppsättning på förhand givna »folkliga intressen» och enskilda politiska företrädare. Om detta vittnar också den röstmetafor som inte sällan används för att beskriva det politiska företräddandets natur – företrädarna »ger röst åt» Folket.

Den liberala, representativa demokratin är ett »representationsmaskineri» som utgår från premissen att Någon självklart kan och bör tala för någon Annan. Tanken är, i all enkelhet, att det demokratiska maskineriet består av en uppsättning institutionella meka-

nismer (röstande, parlamentariska procedurer, regeringsbildning). Deras funktion består, enligt logiken, i att »avspegla folkviljan» och därigenom, i någon mening, åstadkomma *representativitet* mellan väljare och valda.

Demokrati har, enligt dessa linjer, definierats som en procedur för att utse de representanter som fattar politiska beslut. Eftersom den representativa demokratin förutsätter *representativitetsskapande* praktiker så har medborgares deltagande i allmänna val uppfattats som den allra främsta formen av politiskt handlande. Under valhandlingen ger, sådan är logiken, den enskilde väljaren »sin röst» eller sitt mandat till den valde. Den valde ger, å sin sida, i sitt parlamentariska arbete »röst åt» väljaren. Dessa bägge sidor av företräddandeskapet utgör tillsammans själva navet i den liberala demokratin »representationsmaskineri».

Representationsbegreppet rör en rad fundamentala tvistemål inom politisk filosofi, som folk, frihet, ledarskap och styrning. Åtskilliga forskare och debattörer har pekat på komplexiteten inte bara i själva *begreppet* representation utan även i den demokratiska *praxis* som brukar benämnas representation. Hanna Pitkins bok *The Concept of Representation* är något av en milstolpe som förtjänar att nämnas i detta sammanhang.

Pitkin pekar på att det historiskt funnits ett flertal mer eller mindre utbredda synsätt på problemet representation. Hon identifierar fyra huvudsakliga synsätt. Vart och ett har, menar hon, sina förtjänster, eftersom de sätter bestämda *dimensioner* av representationsproblemet eller, om man så vill, vissa *politiska dilemman* i blickfånget. Men de är, tagna var för sig, allt för endimensionella. Pitkin efterlyser och lanserar därför ett mer sammansatt synsätt. Det är dock viktigt att konstatera att enskilda synsätt inte nödvändigtvis utesluter varandra. Tvärtom. De figurerar inte sällan parallellt och används tillsammans när det gäller att belysa konkreta situationer och dilemman inom demokratin ramar. Innan jag går in närmare på det synsätt hon själv lanserar behöver jag först redogöra för de skilda synsätt hon identifierar.

Representation som oinskränkt mandat

PITKIN SKILJER, TILL att börja med, på två vad hon kallar *formalistiska* synsätt. De fokuserar på var sitt sätt på de formella, institutionella arrangemang och procedurer som föregår och inramar själva representationen. De baseras, förenklat, på två skilda »seenden» på samspelet mellan representanter och representerade, ett uppifrån-och-ner och ett nerifrån-och-upp. Distinktionen följer i allt väsentligt den åtskillnad som inte sällan görs mellan en *elitistisk* och en *deltagarpräglad* demokratiuppfattning.²

Representation handlar, enligt det ena synsättet, om att representanter har eller ges mandat att fatta beslut. Detta i grunden elitistiska betraktelsesätt dominerade länge den liberala demokratitraditionen.

En stark företrädare för detta synsätt var statsvetaren Walter Lippmann. I *Public Opinion*, ett under mellankrigstiden mycket uppmärksammat verk, argumenterade han för att demokrati bör fungera som expertstyre (Lippmann 1922). Han menade att eftersom »allmänheten» är genuint oförmögen att förstå »allmänintresset», så bör det både formeras och företrädas av dem som *är* kapabla att förstå – eliten. Politiska representanter antog därmed den självklara rollen som expertklass, vars uppgift är att »leda opinionen» i »rätt riktning». Enskilda medborgare bör, enligt ett sådant synsätt, i största möjliga mån ta plats *vid sidan av* beslutsfattandet. De bör följa det politiska skeendet som passiva åskådare, inte som aktiva deltagare. En allt för stark medverkan »underifrån» riskerar nämligen att på sikt äventyra demokratin och friheten.

Ett sådant synsätt är mer eller mindre ett direkt ställningstagande för representanterna. Det legitimerar deras maktutövning eller rätt att självständigt fatta »upplysta» beslut. Det innebär att de bör kunna göra i princip vad som faller dem in. Det hör så att säga till själva mandatet. En sådan argumentation är fortfarande om inte dominerande så i allra högsta grad närvarande i samhällsdebatten.

Representation som ansvarsutkrävande

DET ANDRA SYNSÄTTET utgår på sätt och vis från en rakt motsatt uppfattning. Företrädare för detta synsätt intar vanligen en avsevärt

mer skeptisk hållning gentemot representanterna. Representanter måste, understryker man, stå till svars inför de representerade för sitt handlande. De är *bundna* till bestämda skyldigheter och inte, såsom argumentet lyder inom ett elitistiskt betraktelsesätt, i stora drag *befriade* från ansvar. Valhandlingen ses som ett viktigt demokratiskt redskap som gör det möjligt att ställa representanter till svars, men man tänker sig även att andra instrument kan användas för att utse och fortlöpande ställa representanter till svars.

Inom en deltagardemokratisk tradition har man samtidigt kritiserat den, som man ser det, »tunna» demokratiuppfattning som ser rollen som väljare som människors i princip *enda* möjlighet att delta i beslutsfattandet. Istället har man hävdad att medborgare har betydligt fler roller att spela än den som väljare – exempelvis som anställd, brukare, föreningsaktiv eller medveten konsument. Medborgerligt inflytande är, menar man vidare, något som kan utövas på många olika plan och sätt i medborgares vardagsliv.

Pitkins främsta invändning mot dessa till synes motsatta synsätt är att de egentligen inte säger något om *vad som faktiskt sker* under själva representationen. Det är inte i något av synsätten möjligt att avgöra om någon eller något representerar bra eller mindre bra. En sådan frågeställning är överhuvudtaget inte tänkbar. Endera representerar de som representerar, eller så gör de det inte.

Deskriptiv representation

DET FINNS FÖRSTÅS andra sätt att se på representation, som inte primärt tar sin utgångspunkt i de formella arrangemang som representationspraktikerna inramas av. Pitkin identifierar ytterligare två synsätt, som bägge grundar sig på tanken att representation i någon mening handlar om att »ge röst åt» någon, några eller något.

Enligt det ena synsättet, deskriptiv representation, handlar representation om att göra någon eller något närvarande genom principen *likhet* eller *avspeglning*. Representation ses som en process av »exakt korrespondens med eller likhet med det som representeras, ickeförvanskad avspeglning» (Pitkin 1967, s. 60). Verklig representation förutsätter, enligt argumentet, att sammansättningen

i beslutsfattande församlingar överensstämmer med befolkningen i dess helhet. Representation handlar därmed mer om hur beslutsfattande församlingar är *sammansatta* (vilka representanterna *är*) än om vad de faktiskt *uträttar* (vad representanterna *gör*). Visst anses även representanternas handlande vara viktigt, men först indirekt. Handlandet bestäms nämligen, säger argumentet, av representanternas egenskaper, av vilka de *är* eller *är som*.

Inom detta perspektiv förutsätts det att de »befolkningselement» som har färre representanter än deras totala andel av befolkningen inte »representeras» på ett korrekt sätt. Pitkin ser det som ett högst olyckligt antagande. Det förutsätter nämligen att någon som *tillhör* den ena eller andra gruppen, kategorin eller gemenskapen, självklart *handlar* på ett bestämt sätt. Det kan, markerar hon, aldrig förutsättas. Argumentet baseras på en i grunden metafysisk föreställning om gruppstillhörighet, nämligen premissen att alla som anses höra till en bestämd grupp är likadana och att deras gemensamma egenskaper eller intressen kan företrädas av i princip vem som helst inom denna bestämda grupp.

Pitkin konstaterar följaktligen att inte heller företrädare för ett sådant betraktelsesätt på representation intresserar sig nämnvärt för representanters faktiska *handlande*, i form av exempelvis problem- och policyformulering, beslutsfattande och opinionsbildning. Även detta sätt att uppfatta representation på förekommer i såväl forskning som offentlig debatt om demokratins villkor. Ett av de förslag som lanserats är större inslag av »mångfald» i parlamentariska församlingar, i meningen fler personer med utländsk bakgrund (Dahlstedt 2005).

Symbolisk representation

FÖRESPRÅKARE FÖR DET andra synsättet, symbolisk representation, uppfattar representation som ett skapande av symboler. Representation kan, ur en sådan synvinkel, jämföras med flaggan, som historiskt gjorts till symbol för landet eller nationen. Först när människor tror på symbolen existerar den, sådant är argumentet, i annat fall inte. För att människor ska acceptera, tro på och agera

enligt symbolen behöver deras tanke- och handlingsmönster successivt formas för att passa den. Representation är därför inget av naturen givet, utan fråga om en process av ständig inläring av »korrekt tänkande och handlande».

Den avgörande frågan, utifrån detta sätt att se på representation, är om människor *känner sig* representerade eller accepterar tanken om att representanterna representerar dem eller inte, inte representanternas handlande i sig. Det handlande som hamnar i förgrunden är snarare representanternas handlande för att människor ska tro på symbolen och acceptera representanten som deras symboliska företrädare.

Visst är både symbolskapande och människors uppfattningar om huruvida de är representerade eller inte viktiga dimensioner av representationsfrågan, medger Pitkin, men de är inte de enda. Även detta synsätt ger en på sitt sätt endimensionell förståelse av representationsproblemet. Vi kan, poängterar Pitkin, inte avgöra huruvida symboler representerar väl eller inte. De »representerar» under alla omständigheter. Vi bör, menar hon, inte bara fråga oss *i vad mån* människor känner sig representerade, utan även *vilka skäl* de kan ha till att (inte) känna sig representerade. Det förutsätter emellertid ett alternativt, mer sammansatt synsätt på representation.

Representation som handling

TILL SKILLNAD FRÅN en formalistisk ansats förhåller sig de bägge senare synsätten till representantens handlande. Handlandet är också en huvudpoäng i det perspektiv Pitkin lanserar. Representation, enligt hennes ansats, bör förstås som ett lyhört handlande i de representerades intressen. Representation är, såsom hon formulerar det, ett »offentligt, institutionaliserat arrangemang som involverar många människor och grupper...» (Pitkin 1967, s. 221) Hon är emellertid noga med att poängtera att representation inte primärt handlar om *enskilda* medverkandes handlande, utan om funktioner hos en politisk struktur och de mönster som formeras av de människor som verkar inom dess ramar. Pitkin tar dock inte

sin utgångspunkt endera i formella arrangemang, sammansättning eller symbolskapande, utan i handlandet – vad representanterna *gör* och *hur* de gör det.

Demokratins inneboende representationsproblem består, för att följa argumentet, i ett politiskt såväl som mer allmänt symboliskt dilemma: Hur kan någon eller något frånvarande vara eller göras närvarande, trots att den eller det uppenbart *är* frånvarande? Det finns med andra ord en dubbelhet inbyggd i själva representationsbegreppet. Någon eller något kan, per definition, varken närvara eller göras närvarande i sin frånvaro. Det är ett dilemma utan given »lösning». De som gör anspråk på att tala för någon eller några frånvarande Andra försöker genom en rad manövrar hantera detta representationens eviga dilemma. Representanternas handlande kan ta många olika uttryck, där de frånvarande Andra är mer eller mindre »närvarande».

Även om representanter inte i varje enskild fråga »förankrar» sitt handlande i väljarkåren och i detalj undersöker dess intressen, så agerar de ändå på ett sätt som gör det möjligt att representera dess intressen. De navigerar mellan en rad, delvis motstridiga, intressen, krav och betingelser. De behöver exempelvis »passa in» i beslutsfattande församlingar, med deras parlamentariska rutiner. I partierna bör de agera på så sätt att de kan återväljas. De bör dessutom försöka ta reda på och förhålla sig till människors intressen och uppfattningar i skilda frågor. Sett ur den synvinkeln är representation sannerligen ingen enkelriktad process av direkt avspeglning, snarare ett handlingsmönster med många bottnar och konsekvenser.

Representationsproblemet består som sagt i ett evigt dilemma: Representanten slits i sin roll som företrädare mellan två i grunden motstridiga handlingsriktningar – mandat eller oberoende och ansvarsutkrävande eller bundenhet. Representanten förutsätts agera självständigt, eftersom de, trots allt, har ett mandat att *fatta beslut*. Frågan är emellertid på vilket sätt de kan agera självständigt och samtidigt vara representanter.

Huruvida den maktutövning som vanligtvis kallas »representa-

tiv» verkligen lever upp till denna beskrivning är således en öppen fråga. Om representanter i sitt handlande endera är *allt för* oberoende eller *allt för* bundna i förhållande till dem eller det som de representerar så menar Pitkin att de överhuvudtaget inte kan ses som representanter, snarare ett redskap i andras händer. Men inom ramarna för representation är det »öppet för en mängd uppfattningar om vad en god representant bör och inte bör göra» (Pitkin 1967, s. 166).

Ett alternativt synsätt

REPRESENTATION, FÖR ATT följa Pitkins argumentation, är en handling där någon eller några gör anspråk på att tala eller handla i någon eller några Andras namn. Det är därmed, kan vi slå fast, viktigt att se relationen mellan representanter och representerade som en ömsesidig, ständigt pågående växelverkan, ett *rörelsemönster* bestående av två parallella, men samtidigt intimt förbundna, rörelser – en uppifrån-och-ner och en nerifrån-och-upp.

Rörelsen *uppifrån-och-ner* består i att de valda företrädare väljarna, formulerar åtgärdsförslag och fattar beslut, och med hjälp av olika medel skapar legitimitet för sin maktutövning. Rörelsen *nerifrån-och-upp*, å andra sidan, består i att väljarna ger både sitt mandat och sitt förtroende till de valda, dels genom att rösta, dels genom att på andra sätt ta del av och medverka i den ständigt pågående opinionsbildningen. Detta rörelsemönster är inbäddat i en bestämd historisk kontext, som sätter sin prägel på relationerna mellan representanter och representerade.

I relationen representanter–representerade utspelas en ständig *kamp om representationen*, en kamp om utrymme och inflytande på den politiska dagordningen. Denna kamp har ingen på förhand given utgång. Maktutövning och dominans möter nämligen oftast motstånd, i ett evigt, dialektiskt samspel. Motstånd artikuleras inte enbart i öppet politiserad form, utan äger rum också där vi kanske minst av allt anar. Kampen om representationen rör flera av maktutövningens dimensioner i demokratiska samhällen, bland annat processer där intressen artikuleras, grupper konstitueras, allianser formeras och problem definieras som politiska.

Då intressen artikuleras och grupper konstitueras upprättas samtidigt gränser gentemot dem eller det som inte anses inrymmas inom ramarna för Vår gemenskap. Alternativa intressen, gruppformationer, allianser, problem, tonas ner. Kampen bedrivs inom vitt skilda fält eller arenor. Den är emellanåt institutionellt bunden, knuten till exempelvis beslutfattande organ och formad av deras specifika rutiner, men behöver inte nödvändigtvis vara det.

Kampen om representationen såväl formar som formas av maktrelationer, positioner i samhällshierarkin. Ett avgörande »moment» i kampen är följaktligen hur rivaliserande intressegrupper dels positioneras, tilldelas eller tillskrivs bestämda egenskaper och roller, dels positionerar sig själva, upprättar en plattform för sig själva, utifrån vilken de kan tala och handla.

Ett sådant synsätt har två viktiga element. Representation är, för det *första*, ett handlande. Handlandet bär, för det *andra*, på vissa symboliskt gestaltande element. Det bygger på ett ofta för givet taget anspråk på att tala i Andras namn, vilket betyder att representation är allt annat än linjär eller direkt.

Pitkin ger en värdefull startpunkt när det gäller att närma sig representationsproblemet, men hennes argumentation har ändå några avgörande begränsningar.

En anmärkning är att Pitkin inte primärt undersöker vad som får människor att känna sig representerade, utan snarare hur vi kan avgöra om någon eller något representeras. Man skulle kunna säga att hon närmar sig relationen mellan väljare och valda ur ett perspektiv uppifrån snarare än underifrån. Hon ger exempelvis inte frågan om de representerades tilltro till representanterna tillräckligt stor uppmärksamhet.³ Hur ser, kan man exempelvis fråga sig, de representerade på sina representanter? Hur ställer de sig till att »ge sin röst» till någon som har uppgiften att »föra deras talan»? På vilket sätt hör denna den första riktningens representation samman med den andra? Hur ser sambanden ut mellan representationernas sätt att representera och de representerades benägenhet att rösta?

Jag ska här ta fasta på de tre invändningar mot Pitkins synsätt som jag uppfattar som de allra mest avgörande.

(1) Pitkin är väl dogmatisk då hon avfärdar dem som satt fokus på det hon kallar symbolisk representation. Det gör, dessvärre, att hon inte förmår se de intima sambanden mellan representation som institutionell procedur och symboliska former av representation.

Följande två invändningar hör samman med den första.

(2) Representationsproblemet är varken isolerat till politiska församlingar eller till relationen mellan väljare och valda, vilket Pitkin tycks mena, utan det lämnar spår också på andra plan och arenor runtom i samhället.

(3) Pitkin försöker finna en formel för att kunna bedöma huruvida representanter i sitt agerande representerar eller inte. Frågan är, enligt min mening, ställd på ett felaktigt sätt.

För att förstå demokratins representationsproblem behöver vi, som Pitkin själv framhåller, utveckla mer sammansatta synsätt. Mina invändningar pekar på behovet av ett alternativt synsätt, som grundar sig i en bredare syn på politik, som tydligare lyfter fram politikens symboliska dimensioner och närmare skärskådar gränslandet mellan politik och kultur. Detta är av särskilt stor vikt när det gäller att kritiskt närma sig anspråket att tala i någon Annans namn.

För att förstå den maktutövning som äger rum inom den offentliga politikens domäner behöver vi utveckla både teoretiska och metodologiska ansatser som relaterar representation i *yttre* mening – antal representanter var någonstans – till representation i *inre* mening – hur identitet och intressen skapas och erfars av enskilda representanter. Jag ska i det följande ägna mig åt att skissera ramarna för ett alternativt synsätt på representation, inspirerat av forskningsfältet Cultural Studies. Representation ses, enligt det synsätt som presenteras, inte enbart som en institutionellt bunden praxis, utan även som en mer allmängiltig process av *kommunikativ gestaltning* (Economou och Forstorp 1999; Stoltz 2000). Först kort om grunderna för Cultural Studies som forskningsfält. Därefter följer, i tur och ordning, mina tre invändningar mot Pitkins synsätt och hur de kan förstås inom ramen för en Cultural Studies-teoretisk ansats.

Gränslandet mellan politik och kultur

DEN »SPRÅKLIGA VÄNDNING» som under senare årtionden format samhällsvetenskap och humaniora har överhuvudtaget vidgat intresset mot kultur och ideologi, mot tillvarons »diskursiva» inramning. Parallellt med denna ökade orientering mot »verklighe- tens» språkliga inramning har det blivit vanligare att betrakta fördelning av makt i alla dess former som i någon mening »politik».

Politik ses i detta sammanhang inte som isolerat till statsmakt och officiella institutioner. Joan Cocks pekar på något viktigt när hon hävdar att »social makt inte kan avgränsas till relationen mellan medborgare och stat», vilket gör att politisk teori måste vidga sin väletablerade syn på makt och politik till att även täcka in »dimensioner av makt och motstånd såsom byråkrati, arbetsdelning, hudfärg och kön» (Cochs 1989, s. 15). Hon förespråkar därmed ett närmande mellan *politisk teori* och *kulturteori*.

Ett centralt antagande inom Cultural Studies är att kultur är intimt förbundet med maktrelationer i samhället. En stor del av uppmärksamheten inom Cultural Studies har riktats mot symboliska praktiker som såväl *befäster* som *motstår* maktobalans av olika slag. Gemensamt för olika inriktningar inom det mångvetenskapliga fältet Cultural Studies är ett primärt intresse för hur världen betecknas, för hur identitet och gemenskap konstrueras diskursivt.

Kultur är inget statiskt och passivt, snarare något i vardagslivet ständigt föränderligt och praktiserat. Kultur är *praxis*, en praxis som i olika avseenden formar människors handlingsmönster i samhällslivet, vilket gör kultur till ett viktigt fält att studera också inom demokratiforskning. Makt och politik är, enligt Cultural Studiesperspektivet, varken systematisk eller centrerad i vissa strategiska punkter, till exempel i avskärmade statsapparater, vilket mer traditionella perspektiv på stat, politik och makt har låtit påskina. Makt penetrerar och genomsyrar snarare alla nivåer i samhället. Den verkar inte minst på *mikroplanet*. Den sprids av löst sammansatta nätverk eller organisationer, av yrkesutövare och enskilda medborgare emellan.

»Politics of signification»

MIN FÖRSTA INVÄNDNING mot Pitkins synsätt är att hennes sätt att se på skapandet av representationer är allt för förenklat. All form av symbolskapande handlar inte, som hon tycks mena, om medveten manipulation, även om framväxandet av symboler och ritualer i många sammanhang sannerligen kan te sig som högst medvetet. Symbolskapande, enligt en Cultural Studies-ansats, är snarare ett inslag i all form av mänsklig samvaro.

Representation handlar inom Cultural Studies primärt om skapandet av föreställningar och bilder (representationer) av världen, något som förstås sker på många plan i samhället. Symbolskapandet är en handling i sig, en form av maktutövning. Kärnpunkten i detta synsätt är att världen ges konkret innebörd först genom symboliska processer, berättande, klassificering, kategorisering. Dessa processer bär, vidare, på inslag av makt och dominans, i den meningen att det bedrivs en ständigt pågående kamp om rätten att få »representera någon eller något på ett bestämt sätt» (Hall 1997, s. 259). Eftersom samhällsliga konflikter utspelas inom kulturen är, menar man, symboliska praktiker i sig politiska. I fokus hamnar »the politics of signification».

Representation som företräddandenskap faller tillbaka på tanken om linjär kommunikation – »ren» överföring från representerade till representanter. Forskare inom Cultural Studies har emellertid ställt sig kritiska till tanken om representation som överföring mellan på förhand givna intressen och enskilda politiska företrädare (Julien och Mercer 2002; Martinsson 1999). De har hävdad att »ren» överföring från representerade till representanter aldrig till fullo kan uppnås. Det finns inga ursprungliga och väl avgränsade gemenskaper eller grupper som en eller flera företrädare direkt och helt oproblematiskt kan »ge röst åt». »En situation av perfekt ansvarighet och överföring genom ett genomskinligt medium», menar exempelvis Ernesto Laclau, »är ingen representation» (Laclau 1996, s. 98). En direkt överföring mellan representanter och representerade är möjlig endast i fantasin. Representation är en serie komplexa processer som formar identiteter och erfarenheter.

All politik kretsar kring representationsproblemet. Det pågår ständigt diskussioner om i vad mån och i vilken utsträckning representanter verkligen representerar – eller överhuvudtaget *kan* representera – de representerade. Det anförs ständigt nya förslag om hur idealet om linjär kommunikation mellan representanter och representerade kan närmas.

Man har inom Cultural Studies uppmärksammat maktutövning och dominansförhållanden i form av symbolisk praxis, framför allt inom populärkulturen. Man har synliggjort bland annat hur bestämda samhällseliga betingelser legitimeras, görs naturliga, hur subjekt positioneras i exempelvis medietexter. Vilka för-givet-tagna föreställningar om och bilder av människor och fenomen (åter)skapas runtom i samhället? Sorteras människor in i olika fack? Behandlas de olika beroende på vilket fack de placerats in i? Upprätthåller och legitimerar dessa föreställningar och bilder, eller utmanar de, tvärtom, ojämlika relationsmönster?

Men ett synsätt på representation som inspirerats av ett Cultural Studies-perspektiv kan också användas för att sätta fokus på hur politiska företrädare i egenskap av representanter gör anspråk på att företräda Andra, med hjälp av en rad symboliska praktiker som premisser, metaforer och argument. Ett sådant synsätt sätter i fokus hur det konkret går till då någon/några kommunikativt »ger röst åt» Andra, finner tillfälliga »lösningar» på representationsproblemet och med vilka konsekvenser. Företräddandet bär, enligt detta synsätt, alltid på vissa kommunikativt gestaltande element. När de folkvalda »företräder» väljarna gestaltar de världen på ett bestämt sätt. De baserar sitt handlande på föreställningar om exempelvis sitt mandat, sin relation till väljarna eller hur väljarna är beskaffade.

Man skulle, med hänvisning till Erving Goffman och hans *drama-* och *teatermetafor*, kunna säga att representanter i olika situationer, på olika platser, »framträder» i rollen som ställföreträdare (Goffman 1973). Själva framträddandet består, som sagt, i att göra de frånvarande Andra närvarande, trots att de uppenbart *är* frånvarande. Representationsproblemet skulle, enligt ett sådant synsätt,

bestå i att enskilda representanter då de framträder i rollen som ställföreträdare använder sig av en bestämd repertoar. I denna *förtroende- och gemenskapande process* använder framträdarna en mängd retoriska resurser eller element – allt från argument, tankefigurer, myter, koder, bilder och metaforer till en specifik jargong – för att skapa sig en *legitim position* och en viss *trovärdighet* som företrädare.

Tala eller lyssna

MIN ANDRA INVÄNDNING mot det synsätt som Pitkin lanserar är att representationsproblemet inte nödvändigtvis är bundet till politiska institutioner. Det behöver inte heller bygga på delegeringsprincipen, tydligt definierade mandat, som resultat av det demokratiska röstningsförfarandet »en person, en röst». Representation kan därmed inte entydigt lokaliseras till formella beslutsprocesser eller -organ. Representationsproblemet pekar nämligen på ett betydligt mer allmänt, demokratiskt dilemma, som utspelar sig även på andra arenor. Pitkin utvecklar emellertid inte riktigt sambanden mellan representation på olika arenor. Hon intresserar sig, sist och slutligen, primärt för en tämligen snävt definierad »politisk representation».

Annika Olsson har påvisat hur representationsproblemet, närvara i sin frånvaro, kommer till uttryck på en helt annan arena än den snävt (parti)politiska, nämligen inom en specifik litterär genre – den svenska rapportboken (Olsson 2003).⁴ Hon konstaterar att de »representerar verkligheten genom att lyfta fram platser, människor och erfarenheter som inte tidigare var självklara i det (litterära) offentliga samtalet» (Olsson 2003, s. 287). Vem är det då, frågar hon sig, som egentligen ger röst, åt vem, vad och varför? Vilka röster tillåts »representera verkligheten?» En närläsning av reportagen visar att de bygger på en åtskillnad inte bara mellan de som *har* och de som *inte har* en egen röst, utan även mellan aktiva givare och passiva mottagare av röster. De konkreta människor, vars röster reportageförfattarna lyfter fram, får snarast funktionen av anonyma representanter för en bestämd grupp – en i mängden, den grå massan, kollektivet – alltmedan författaren själv är en enskild individ.

Motsvarande representationsproblem påträffas på den massme-

diala arenan. Journalister gör anspråk på att utifrån en position »vid sidan av» återge det som händer i samhället, »stå i allmänhetens tjänst», företräda »dem där nere» mot »dem där uppe». Uppdraget att »kritiskt granska makten», som journalister så ofta refererar till, existerar inte. Det ingår snarare i en mytologi kring den journalistiska professionen (Nerman 1996). Medierna är i själva verket *del* av makten, på så sätt att de besitter den avgörande rollen att »representera världen» på bestämda sätt. Journalisters återgivning av världen är, lika lite som politikers, några »sanna» avspeglningar av världen. De är representationer, skapade under bestämda villkor.

Detta faktum knyter an till det antagande som säger att maktutövning inte på ett enkelt sätt kan lokaliseras till statsmakt, organisationer och formell beslutspraxis, utan att makt även utövas inom, till exempel, populärkulturen. Vi kan i detta sammanhang, med hänvisning till Chantal Mouffe, skilja på politik (*politics*) och det politiska (*the political*)(Mouffe 1993, s. 3). Medan *politics*, enligt Mouffe, består av den uppsättning praktiker och institutioner som bringar ordning i samhället (mer likt representation som institutionell politisk praxis) så kan *the political* ses som en dimension som är inneboende i samhället i dess helhet, som rör de sätt på vilka fenomen som »identitet», »gemenskap» eller »samhälle» ges olika innebörder, framställs och formas på bestämda sätt (mer likt representation som kommunikativ gestaltning).

Politik som *showbiz*

POLITIK HAR ALDRIG varit en helt åtskild samhällelig arena, och är det i allt mindre grad. Den samtida demokratin står inför utmaningen att företrädandeskapet allt mer äger rum *utanför* politiska församlingar, på andra arenor. Inte minst i massmedier.

En trend som präglar vår tids politiska klimat är vad som har kallats en successiv »medialisering» av politiken. Massmedias maktbas i dagens samhälle består bland annat av att dess specifika arbetsvillkor sätter sin prägel på andra samhällssektorer, inte minst politiken. Journalister och politiker deltar tillsammans i den

process där politiken medie- och marknadsanpassas, i en allt mer hårdnande kamp om medborgarnas uppmärksamhet.

Massmedier är en samhällsarena som politiker i regel inte anser sig ha »råd» att undvika. För att undgå risken att förlora »konkurrensfördelar» anpassar sig politiker successivt till »mediologikens» drag av tillspetsning, förenkling, polarisering, intensifiering, konkretisering och personifiering (Asp 1986). Denna anpassning gör att politiken i olika avseenden medialiseras och att gränserna mellan Politik och Massmedier som tydligt åtskilda arenor suddas ut. Politike(r)n framträder som en dramatiserad berättelse, via massmedia.

I denna medialiserade politiska konjunktur värderas »politiska egenskaper» som vältalighet, kvicktänkthet, förmåga att formulera sig »rubrikmässigt» och inge ett »seriöst intryck» särskilt högt. Det hör numera till politikens vardag att statsminister Göran Persson med andra partiledare ingår i en kamp inte bara om utrymmet i riksdagens plenisal utan även om tillträdet till soffan i *Sen kväll med Luuk* eller något annat av TV:s underhållningsprogram.

Det täta samspelet är dubbelriktat. Politiker och journalister har bägge intresse av att upprätthålla täta kontakter. Politiker därför att de på så sätt har möjlighet att »nå ut» med sina budskap, »sätta dagordningen», skapa en tilltalande »image» av sig själva och sitt parti. Journalister därför att de på så sätt kan fylla en del av utrymmet i tidningsspalter och sändningstid.

Representation utan mandat

FÖR ATT SUMMERA argumentet: Politiska representanter framträder i rollen som företrädare för de frånvarande Andra inte bara i beslutsfattande organ, utan även inför de frånvarande Andra som publik, i direktsända partiledardebatter, TV-sända utfrågningar i riksdagen, offentliga kommunfullmäktigesammanträden. Eftersom enskilda politiker förväntas framträda i rollen som officiella representanter i princip var som helst, när som helst, blir det allt svårare att åtskilja privat från offentligt. Politiker förväntas överallt stå till svars.

Vad som skiljer politisk från andra former av representation är

möjligen det röstningsförfarande som vanligen föregår själva företräddandeskapet. Representation i representativa demokratier grundar sig, som bekant, ytterst på det mandat som väljarna ger sina representanter i och med röstandet i allmänna val. Om representanter under mandatperioden skulle agera på ett sätt som inte tilltalar väljarkåren kan de, enligt rådande, parlamentariska procedurer, röstas bort.

Men man kan även tänka sig fall där representation *inte* föregås av motsvarande röstningsförfarande eller överhuvudtaget *inte* bygger på sådana mandat. Det finns i vår politiska samtid åtskilliga exempel på aktörer som i olika sammanhang gör anspråk på att »tala för» Andra, även om de *helt saknar* demokratiskt grundade mandat att göra det. Sådana »representanter» är inte delegater utan självutnämnda eller utvalda på grunder som inte har med demokratisk delegering att göra. Även i sådana fall äger någon form av representation rum. I förgrunden hamnar emellertid inte frågan hur enskilda representanter hanterar sitt mandat, utan snarare hur anspråk på att representera Andra i sig skapas och underbyggs.

Vi kan inte bedöma representationens mått av »sanningshalt». Vad som emellertid *kan* analyseras, och eventuellt bedömas, är anspråket, representationerna, i sig. Hur gestaltar sig samspelet mellan representanter och representerade? Hur gör representanter anspråk på att »tala för» de representerade? Hur underbyggt är dessa anspråk? Vilka bilder och uppfattningar av Folk och Folkvilja underbygger eller legitimerar representanterna sitt handlande med? Antar dessa bilder och uppfattningar formen av allmänna deklARATIONER, löst grundade föreställningar och fördomar eller förankrad och väldokumenterad analys?

Att skriva (om) politik

MIN TREDJE INVÄNDNING rör Pitkins försök att finna en formel för att bedöma huruvida representanter representerar eller inte, ett försök som jag menar är problematiskt eftersom representationsproblemet inte bara är inbyggt i den representativa demokratin. Det är ett problem som även forskningen konfronterar.

En central utgångspunkt inom Cultural Studies-traditionen

är tanken att forskning inte bedrivs utifrån någon given, neutral grund. Detta gäller inte minst politisk filosofi och demokratiforskning. Den kan inte göra anspråk på att betrakta »politiska» fenomen helt oberoende, från någon neutral position »utifrån» (Butler 1992). Vetenskapliga »problem», liksom tolkningar av ett bestämt »politiskt» skeende, är präglade av forskarens specifika synvinkel, teoretiska och andra utgångspunkter. En inom statsvetenskapen länge dominerande föreställning har varit att forskarens språk avspeglar en given »politisk verklighet». Donna Haraway har dock, utifrån en kritik av naturvetenskapen, förfäktat tesen att vetenskap är en »berättande praktik» och att det är »mänskligt handlande [som] ger upphov till det vi kan se som fakta, lingvistiskt såväl som historiskt» (Haraway 1989, s. 3). Det som tolkas som »fakta» ingår alltid i ett specifikt kulturellt sammanhang.

Demokratiteorier kan, markerar Barbara Cruikshank, »i bästa fall betraktas som konstituerande diskurser som bidrar till att konsolidera vad som är möjligt att tänka, säga, göra och att vara demokratiskt» (Cruikshank 1999, s. 2). Den föreskriver, hur systematisk och »objektiv» den än gör anspråk på att vara, vissa »politiska subjekt» och normaliserar särskilda »sätt att vara». Att plädera för en viss demokrati är, liksom att studera »politik», samtidigt att ta del i kampen om representationen, om att uttolka och legitimera den politiska samtiden.

Den liberala demokratiuppfattningen har traditionellt avskärmat politik från det som har uppfattats som för- eller ickepolitiska processer, ekonomi, familj eller vardagsliv. Politik har därmed varit synonymt med »offentlighet» och »det gemensamma», med statsmakt, organisationer och formell beslutspraxis. Frågan om vad som är politiskt eller inte är i sig en politisk fråga. Politik kretsar nämligen kring gränsdragning, om att å ena sidan dra gränser mellan exempelvis »privat» och »offentligt», »normalitet» och »avvikelse», och att å andra sidan strukturera samhället därefter – fördela resurser, kringskära människors rörelsefrihet (Mouffe 1993).

Pitkin noterar visserligen att det inte finns något politiskt neutr-

alt representationsbegrepp. Varje begrepp reflekterar den enskilde teoretikerns politiska utgångspunkter. I sin argumentation tycks hon emellertid söka efter en grund för att bedöma huruvida enskilda representanter i sitt agerande representerar de frånvarande Andra eller inte. Frågan är, enligt min mening, felaktigt ställd. Någon oberoende formel, som avgör vad som *är* och vad som *inte är* god representation, finns inte. Sådana bedömningar är ingen opartisk procedur, utan en tolkning, en representation. Även forskningen ingår i den ständigt pågående kampen om representationen.

Istället för att, i Pitkins spår, försöka hitta en neutral grund för att bedöma huruvida någon är närvarande i sin frånvaro eller inte, så bör vi fråga oss på *vilket sätt* representanter hanterar representationsproblemets paradoxala ekvation. Representanternas agerande är alltid en slags representation, där de frånvarande Andra på olika sätt görs »närvarande». Om anspråket är rimligt eller inte – det är en öppen, ja ytterst politisk, fråga.

Istället för konklusion

DEN HÄR ARTIKELN har kretsat kring representationsbegreppet. Med utgångspunkt i Hanna Pitkins bok *The Concept of Representation* har representationsproblemet diskuterats i termer av en dubbelriktad relation mellan representanter och representerade. Även om Pitkins bok fortfarande utgör en värdefull startpunkt för dem som vill närma sig demokratins representationsproblem så har jag uppehållit mig vid flera begränsningar i hennes argumentation.

Förståelsen av det samtida samhället behöver, för att knyta an till en av mina invändningar, röra sig bortom den konventionella tendensen att avgränsa det »politiska» till en tydligt avskild samhällsarena – den formaliserade Politiken. Det är som jag ser det en av de allra främsta utmaningar som politik- och demokratiforskning idag står inför. Vi behöver kritiskt och systematiskt granska det intima samspelet mellan representationsproblemets inre och yttre dimensioner för att vi ska kunna fördjupa förståelsen för hur maktutövningen går till i den samtida demokratin.

Det har länge funnits en konventionell arbetsdelning mellan po-

litik- och demokratiforskning och populärkulturforskning, där den ena har ägnat sig åt det som den andra *inte* har ägnat sig åt. Den åtskillnad i Politik och Kultur som denna arbetsdelning har inneburit behöver både utmanas och överbryggas.

Samtida politik, å ena sidan, närmar sig populärkulturen och massmedia i takt med att allt fler politiker använder sig av dess medel, fantasier och rädslor om gott och ont, acceptabelt och oanständigt, för att skapa sig en »politisk image» eller legitimera sina politiska ingrepp. Politik liknar allt mer ett »spektakel», där »mediekulturens koder bestämmer politikens form, stil och framträdande» (Kellner 2003, s. 160). Samtidigt har populärkulturen, å andra sidan, alltid burit på vissa politiska innebörder och varit knuten till, eller rentav reglerad av, ett omgivande, politiskt sammanhang.

Politik- och demokratiforskning bör i högre grad rikta sökljuset mot andra sammanhang där kampen om representationen bedrivs. Först då representationsproblemets olika uttryck på skilda arenor, i specifika kontexter, relateras till varandra framträder en mer nyansrik bild av representationsproblemets komplexa dynamik. Populärkulturforskning, å andra sidan, bör i större utsträckning intressera sig för det som traditionellt uppfattats som politik- och demokratiforskningens domäner – stat och maktspel, organiserade intressegrupper och formaliserade beslutsprocesser, om än ur en synvinkel som, mer än den konventionella, belyser den roll som symboliska praktiker spelar i samtida politik.

En annan av de frågor jag reste i min genomgång av Pitkins ansats är forskningsetisk eller -politisk. Eftersom forskning alltid, på ett eller annat sätt, är del av representationsproblemet och har vissa konsekvenser för det som studeras, så är det samtidigt av stor betydelse att politik- och demokratiforskningen är *reflexiv*, medveten om och öppet reflekterande över sin egen roll i forskningsprocessen. En vägledande princip kan därvidlag vara att de som gör anspråk på att tala eller handla i Andras namn, däribland forskare, bör synliggöra (a) grunderna på vilka representationerna görs, (b) positionerna utifrån vilka representanten uttalar sig, (c) de inter-

ventioner som gjorts och metoder som använts, och, inte minst, (d) betänka representationernas konsekvenser. Principen innebär ett ifrågasättande inte bara av maktutövning runtom i samhället, utan även av den maktutövning som den enskilde forskaren själv är involverad i, i och utanför forskningsprocessen.

→

Magnus Dahlstedt är doktorand vid Tema etnicitet, Linköpings universitet.

Noter

1 Alla översättningar av citat till svenska är författarens egna.

2 Se genomgången i Held (1997).

3 En annan anmärkning är att Pitkin inte är tillräckligt tydlig över vilka som egentligen hör till Folket (Dahlstedt, 2005). Flera av de teoretiker hon refererar rör sig inom en nationalistisk tankeram, som tenderar att legitimeras om den inte synliggörs.

4 Genren, med Göran Palm, Jan Myrdal och Sara Lidman som framträdande företrädare, hade sin glansperiod under sjuttioalet. Redan under sextioalet hade dock, noterat Olsson, svensk litteratur kommit att inta en allt mer betydelsefull funktion i den framväxande vänsterrörelsen.

Referenser

- ASP, KENT (1986) *Mäktiga massmedier: Studier i svensk opinionsbildning*, Akademitratur: Stockholm.
- BUTLER, JUDITH (1992) »Contingent Foundations: Feminism and the Question of »Post-modernism«, i: Butler, Judith & Scott, Joan W. (red.) *Feminists Theorize the Political*, Routledge: New York.
- COCKS, JOAN (1989) *The Oppositional Imagination: Feminism, Critique and Political Theory*, Routledge: London.
- CRUIKSHANK, BARBARA (1999) *The Will to Empower: Democratic Citizens and Other Subjects*, Cornell University Press: Ithaca.
- DAHLSTEDT, MAGNUS (2005) *Reserverad demokrati: Representation i ett månggetniskt Sverige*, Boréa: Umeå.
- ECONOMOU, KONSTANTIN & FORSTORP, PER-ANDERS (1999) »Den medialiserade demokratin: Ett slag om representationen«, i: SOU 1999: 126, *Politikens medialisering*, Demokratiutredningens forskarvolyt III.
- GOFFMAN, ERVING (1973) [1959] *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik*, Rabén & Sjögren: Stockholm.

NÄRVARA(NDE) I SIN FRÅNVARO

- HALL, STUART (1997) »The Spectacle of »the Other«», i: Hall, Stuart (red.) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, Sage: Milton Keynes.
- HARAWAY, DONNA (1989) *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*, New York: Routledge.
- HELD, DAVID (1997) [1987] *Demokratimodeller: Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*, Diados: Göteborg.
- JULIEN, ISAAC & MERCER, KOBENA (2002) [1988] »Marginal och centrum», i: Lundahl, Mikela (red.) *Postkoloniala studier*, Raster: Stockholm.
- KELLNER, DOUGLAS (2003) *Media Spectacle*, Routledge: London/New York.
- LACLAU, ERNESTO (1996) *Emancipation(s)*, Verso: London.
- LIPPMANN, WALTER (1922) *Public Opinion*, Penguin: New York.
- MARTINSSON, LENA (1999) »Annorlunda som fetisch – Om politik och erfarenhet», i: Hagström, Ylva et al. (red.) *Porträtt utan ram: Kön och sexualitet bortom strukturalismen*, Studentlitteratur: Lund.
- MOUFFE, CHANTAL (1993) *The Return of the Political*, Verso: London.
- NERMAN, BENGT (1996) *Den offentliga lögnen*, Atlas: Stockholm.
- OLSSON, ANNIKA (2003) *Att ge den andra sidan röst*, Atlas: Stockholm.
- PITKIN, HANNA F. (1967) *The Concept of Representation*, University of California Press: Berkley.
- SPIVAK, GAYATRI CHAKRAVORTY (2002) [1988] »Kan den subaltern tala?», i: Lundahl, Mikela (red.) *Postkoloniala studier*, Raster: Stockholm.
- STOLTZ, PAULINE (2000) *About being (t)here and Making a Difference: Black Women and the Paradox of Visibility*, Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.